

Gyulai Ágost

***A magyar
háborús költészetről***

*A „Háborús Antológia”
bevezetésének különnyomata*

Budapest, 1916

Budapesti Hírlap nyomdája nyomdája.

A háború és béke nagy problémái körül minden időben nemcsak öldöklő ágyúkkal és véres rohamokkal folyik a küzdelem, hanem a lélek lobogó tüzével, a szellem magasztos fegyvereivel is. Ez utóbbiak között nem csekély jelentőségű a nemzeti költészetben rejlő erő sem. Mert évezredekre visszatekintve láthatjuk, hogy a Tyríaeusok fölkent nemzetsége nem hal ki soha, csak elhallgat s újra kél, ha veszedelem fenyegeti a hazát. Éppen azért talán soha nem tartalmazott szállóigévé lett gondolat kevesebb igazságot, mint az a híressé lett mondás, mely szerint „fegyverek zaja közben hallgatnak a uiúzsák”.

„Mert feltolúlnak emlékembe bőven,
Kik mit daloltak háborús időkben.

Hát persze, a szalon-irodalmárok
Fegyvert és férfit nem zöngtek soha.
Mikor csaták érchangú kürtje tárog,
A finnyás hangok sorsa mostoha.
Trója körül ha tábort hősök járnak,
Bizony, Homér kell dalnokul oda —
S ha Ammon hadja Rabba melleit sort áll,
Dávid királyi hangján zeng a zsoltár.

A harc Tirtéuszt költővé avatta
 S dalolt Spártának oly athéni dalt,
 Mely lelket öntött csüggedő hadakba
 S Messzénian így ültek diadalt.
 De még e Tirtéuszt is túlhaladta
 Egy másik, aki magyarul rivait —
 S mint harci dalnok halt meg harci téren, —
 E Tirtéusz neve: *Petőfi*”¹

A nemzetek költészetének nagy korszakai tehát világosan ellentmondanak az említett ősi megállapításnak. Ellenkezőleg, alig találunk igazán nagyszerű szakaszokat a népek költészetében a háború nagy benyomásai, a nemzetek küzdelmeinek ihlető ereje nélkül. Viszont a népeket megmozgató harci események mindig megtalálták visszhangjukat a költészetben. Maga a csatadal is, a népek harcias lelkesedésének első kifejezője szóban és dalban, a nemzetek legősibb, legeredetibb kultúrjavi közé tartozik s bizonyára tisztán láthatók benne az ősi erők és erények, melyek az embert a művészi alkotásra vezérelték.

Vájjon nem tévedés-e, nem túlzás-e a háborúkban rejlő költői erőről beszélni, vagyis a háború költészetéről szólni ebben az értelemben?

Bármily kételkedéssel fogadja is valaki e gondolatokat, a nemzetünk költészetének fejlődésében nyilatkozó tanulságok elől el nem zárkozhatic. A magyarság történetének vizsgálata a csak kissé mélyebben gondolkodó elme előtt is könnyen föltárhatja azt az igazságot, hogy nemzeti kultúránkat s benne a magyar irodalmat a nemzeti élet számos viszontagságai, nemcsak szellemi küzdelmei, hanem öldöklő harcai is alakították; mert nincs ma az európai nemzetek között egy sem, melynek oly sok és oly véres küzdelmeket kellett volna vívnia fönmaradásáért; de nem is volt nép, melynél ezek a küzdelmek élesebben

¹ *Kozma Andor*: Inter Arma. (Az Újság, 1915 febr. 14.)

kialakították, jobban kidomborították volna az irodalom nemzeti jellegét. Irodalmunknak és költészetünknek állandóan motívumai voltak a harcok és háborúk. A magyar nemzet honfoglaló küzdelmei; háborúi, melyeket konszolidálódása kedvéért kellett folytatnia a középkorban; önvédelmi harcai a török hódítás ellen; szabadságharcai a kuruc időkben; nagy szabadságharcunk a XIX. század közepén: ezek a főbb szakaszok, melyek majdnem összeforrvan s együtt adják a magyarság 1000 éves történetét. Mindezek gazdagon táplálták költészetünket s nélkülök jellege aligha alakult volna olyanná, aminőnek ismerjük.

Bizonyára a harcok közepette fakadó érzelmek voltak azok, melyek minden ilyen alkalommal elsősorban törekedtek költői kifejezésre. A nemzeti harcok lírájának gazdagsága páratlan a mi költészetünkben. Ennek látványa adta Gyulai Pál tollára azokat a szavakat, hogy' „A magyar líra rövidben a nemzet történelme. Egy európai nemzet líráján sem rezdült meg annyiszor a hazafiság húrja, mint a magyarén. Nem ok nélkül. Egyetlen európai nemzet sem küzdött annyit lételéért s a nemzeti fájdalomnak lehetett-e táplálóbb forrása, mint a mi viszontagságos életünk?”¹

A líra mellett azonban a lassabban járó epikai költészet is gazdag forrását találta a nemzeti háborúban. A mondák, a balladák és eposzok világa egymás után népesült be hősi harcaink nagy eseményeinek résztvevőivel. A honfoglaló küzdelmektől legutolsó szabadságharcunk hatalmas eseménysorozatáig nincs egy sem, melynek nyomait többé-kevésbé meg ne találónk eseményes költészetünkben.

Hogy a drámai költészet volt az, mely legkésőbb fordult hozzá nemzeti háborús eseményeink gazdag tárházához s csak századok múltán találta meg és dolgozta föl a bennük rejlő drámai témákat, azt természetesen

¹ *Gyulai Pál: Vörösmarty életrajza* (Pest, 1866.) 170 l.

megmagyarázzák a drámai költészet művészi föltételeinek sajátosságai és a magyar drámai költészet késői kifejlődése. A háborús események tehát mindenkor elsősorban hatottak a lírikusra, valamivel később az epikua költőre, míg a drámaírónak meg kell kapnia azt a kellő perspektívát, mely nélkül drámai fölfogásra, különösen pedig a tragikai tárgyak fölfogására nincsen lehelőség. Még így is bizonyos azonban, hogy a magyar háborús irodalom és költészet legjobb alkotásai nem drámairodalmunkban, hanem vegyesen az epikaiban és líraiban találhatók.

Valóban a nemzeti létünkért folytatott harcok lírai és epikai költészetünk alkotásaiban a nemzeti és egyéni élet minden mozzanatát és viszonyát érintik s nincsen az a rejtett húr a magyar lélek érzelmvilágában, mely meg ne rezegne ez érintések nyomán. Általában ebben van a magyar költészet gazdagságának, mélységének és egyetemességének magyarázata.

Minthogy a most dúló háború az egész világra kiterjedő egyetemessége mellett a magyarságra nézve egyúttal ismét létharcot jelent, természetes, hogy ez alkalmalmmal is a legnemesebb értelemben vett nemzeti és egyéni erényeket fejtette ki a magyar lélekből s új, hősi korszakot teremtett; amellet megihlette és soha nem tapasztalt módon gazdagon megtermékenyítette költészetünket is.

Egyedül nagy szövetségesünk, a német nemzet az, mely nemzeti költészetének hasonló renaissance-át élte át e világot megrendítő események hatása alatt, mint mi. Valóban, a háború német költészete minden tekintetben méltó a csodásan nagy nemzethez. Az újjászületést természetesen nem pusztán a mai háború idején, különösen a megindulásakor keletkezett költemények nagy számából állapítjuk meg, bár ez is bámulatot kelt még az egyébként „költők és gondolkodók nemzeté”-nek nevezett németséggel szemben is.

A háború t. i. az élet minden jelenségére kihatással

lévén, természetszerűen mindent átalakított, így az újságokat és folyóiratokat is. A háborús költészet gyökeret vert bennük, a németeknél és nálunk egyaránt. A napilapok, melyek máskor alig engedtek helyet a verseknek, nap-nap után ontották a költeményeket. A németeknél pl. némelyek szerint a háború első heteiben naponként 50.000 vers is keletkezett, közülök azonban természetesen csak legföllebb néhány száz jelenhetett meg. Talán kicsinyre is van szabva ez a hozzávetőleges szám, mert hiszen, éppen úgy, mint nálunk, kezdetben minden legkisebb vidéki lapocska is háborús verssel kedveskedett olvasóinak. *Julius Bab*-nak, egy német kritikusként, számítása szerint már 1914 szeptemberében másfél millióra ment a német háborús versek száma, mely azóta bizonyára két milliónál is nagyobbra növekedett; s az áradat, ha azóta alábbhagyott is egy kissé, még ma sem szikkadt el teljesen.

Majd megindult — igaz, csak Németországban, — a háborús költemények antológiáinak kiadása, melyeknek száma 1915 márciusa táján félszáznál többre ment, nem is számítván az önálló versköteteket kiadó poéták nagy tömegét és azt a sok különböző daloskönyvet, melyet a harctérre induló vagy a harctéren levő katonák kezébe adott a német poéták és német kiadók lelkesedése. Mi magyarok ebben némileg elmaradtunk, ilyen dalgyűjteményeink alig voltak. A mi katonáink avval pótolták e hiányt, hogy maguk készítettek maguknak dalokat, részben régi nóták dallamaira; egyes poéták önálló verskötetei is csak az újabb időkben kezdtek feltűnedezni.¹

¹ Ezek közül Barabás Ábel, Berta Ilona, Bóhár László, Böszörményi Zoltán, Ditrói Nándor, Dutka Ákos, Ernőd Tamás, Felszeghy Dezső, Felber Pál, Gács Demeter, Gyónj Géza, Gyökössi Endre, Halmágyi Samu, Hamgay Sándor, Hedvig-Hidvégi József, Hevesi József, Horváth Erzs, Horváth Lajos, Jámor Gyula, Kassák Lajos, Keleti Artúr, Kiss József, Kosa Bezső, Kókény László, Kiss Menyhért, Kollányi Boldizsár, Kovásznay Erzs, Kormos Ferenc, Kuliner Ágnes, Ladányi Endre, Leelössi Albert, Magyar Bálint, Markos Gyula, Molnár Jenő, Nagy

Természetes dolog azonban, hogy az a sok vers, mely ily módon megjelent, nem volt mind okvetetlenül költői, hanem legfőllebb művelődéstörténeti értékű. Ugyancsak *Julius Bab* jegyzi meg ez óriási termékenységben mutatkozó alkotó erő láttára, hogy a háborús költemények hangja és száma minden „fehér” és „vörös könyv”-nél s mindenféle újságoknál inkább meg fogja mutatni az utókornak, mi volt e háború a németekre és mi reánk nézve.¹

Meggondolván mindezeket, fölmerül az a kérdés, hogy minek is az a sok szó és az a sok dal a hatalmas tettek korszakában?

Nem könnyű erre a felelet.

Egy német költő, *Vesper Will*, hangulatos versben próbál választ adni e kérdésre:

MENTSÉG.

Ti búsan kérditek:
„Minek nekünk ma költemények?
Mit érnek mindezek?
Mikor véres kardunkkal írunk
Világtörténetet!”

S lelkem azt feleli:
„Ti korhadt idők ugarán
Vonjátok át
— Új kort teremtve — ekétek vasát.

Lajos és Nagy Győző, Nagy László, Pa.pp-Váryné Sziklay Szeréna, Pém László, Peterdi Andor, Puskás József, Radó Antal, S'zabolcska Mihály, Szalay Mihály, Szántó Eóbert, Szász Menyhért, Szász Béla, Szegedy Miklós, Szendrői József, Szép Ernő, Szepessy László, Szigethy Ferenc, Szombati Szabó István, Tompa Kálmán, Uray Sándor, Va-nczák János, Várady Ferenc, Wlassics Tibor, Zilahy Lajos, Zsolt Béla és Zombory Gyula versesköteteit említjük.

¹ Die höheren Mädchenschulen. 1915: 12. szám.

De nyomotokba lép
 A dalnok és áldó kezét
 Kinyújtva, elveti
 A szent magot,
 Hogy unokáitok
 Jövendő évezrek során
 — Míg hősök tettei felett
 Zeng a dicső emlékezet —
 Érjenek majdan dús, szent aratást!”

Az a magasztos fölfogás a költő hivatásáról, melyet a német poéta kis verse foglal szavakba, amely szerint a múzsák éneke a lelkeknek elsődrendű szükséglete lett a háború zajában, olyan benső erő, hogy a német és magyar költészet értékének újjászületésében a versek tömegénél sokkal többet jelent.

Ki hinné azonban, hogy a versek e nagy tömege mellett sem lehet még végleges irodalomtörténeti ítéletet alkotni a háború költészetéről s hogy egyelőre a gyűjtés és kiválasztás munkájával és töredékes megjegyzésekkel kell megelégednünk? Ez áll a magyar háborús költészetre vonatkozólag is.

A háborús versek a mai magyar költészetben, a megfelelő számarányokra és a benső értékre nézve is, ugyanazt az újjászületést jelentették, melyet a német irodalomban tapasztaltunk. A lelkesedés hatalmas hullámai vonulván keresztül a lelkeken, nagy áradatát hozták létre a verseknek. Számuk, ha távol maradt is a német háborús költészet óriási arányaitól, e sorok írójának a Paedagogium magyar irodalmi szemináriumára számára készült gyűjteményében mégis túllépte már a tízezerét.

E tízezer vers áttekintése sok érdekes tanulsággal szolgál és sok fölmerülő kérdésre adja meg a feleletet. Komoly vizsgálatuk biztosítékot nyújt arra nézve, hogy meg ne tévedjünk benső értékük elbírálásában. Megmutatja, hogy a halomszámra, gyorsan szaporodó „alkalmi versek” (magasabb, goethei értelemben véve e szót) átmenetileg

népszerűekké lehetnek ugyan s a kortársak különböző igényeit kielégíthetik, de közülök bizonyára csak aránylag kevés az állandó értékű; csak kevés költőnek sikerül lelki élményét olyan alakba önteni, mely egyúttal szélesebb körök érzelmét is fölkeltsé s esetleg az utókort is érdekli. Ez a néhány sem mindig a *nagy költők* soraiban keresendő. Verseik értéke inkább a különösen alkalmas ihletett költői pillanatoknak köszönhető, melyek alkotásainak osztályrészül jutottak.

Nem is becázte elfogultan senki sem e költészetet. Csak *Feleki Sándor* egy verse óhajtja, hogy kizárólag e nagy eseményekről szóljon a költészet; szerinte most „dal nem zenghet szerelemről”.

„Ahány nótát a szív fakaszt
S ahány rózsát a liget:
A hősöknek szólhat mind csak,
Nekik s másnak senkinek.
Érettük száll az illat égnek,
Érettük zenghet csak az ének.”¹

A háborús költészetéről eddig elhangzott Ítéletek egyébként eléggé szigorúak voltak. Bár egy német kritikus szerint a háború nem fog nyom nélkül elvonulni a költészet fölött s tisztító ereje máris mutatkozik abban, hogy az érzelmek egyszerűbbekké s közvetlenebbekké lettek,² azért *Sebestyén Károly* szerint még sincs lírikus,³ aki méltóan adna hangot e nagy napok érzelmvilágának. Ezt a túlzott szigorúságot az ítékezésben nem tudta enyhébbé tenni Gyóni Géza, e napok harcainak fölkent dalnoka sem, ki fényes tehetséggel, igazi költői lélekkel jelent meg a

¹ *Feleki Sándor*: Csak örölük. (Lásd ez anthologia „Apotheosis” c. szakaszában.)

² *Neugeboren Emil*: Der Krieg und die moderne Dichtung (Pester Lloyd, 1915 jan. 8.).

³ *Sebestyén Károly*: A háború és a költészet (Uránia, 1915 márc.).

költői szent ligetben, hogy — hajh! — nemsokára (reméljük, nem örökre) Szibéria jégmezein tűnjön el. Nem enyhítette az sem, hogy e magyar Tyrtaeus kemény szavakkal kiáltotta oda a magyar költészet templomában elszaporodott „tözséreknek, alkuszoknak és galambkufároknek”, a nyugati dekadensek gyarló utánzóinak, az Arany János „kozmpolitáinál” is kozmpolitább költőknek a maga erőteljes tiltó szózatát.¹

Mások is szigorúan ítélték a háború magyar költésze fölött. *Dutka Ákos* a jövőnek akarja fönntartani „a drága, tiszta dal” jogát.² *Elek Alfréd* „csak félszeg lendület”-nek tart minden verset „a karhoz képest, mely lesújt haraggal” s azt kívánja „a költő lantja most némuljon ei”.³ S *Lampérth Géza* is már inkább az eljövendő béke, „a szebb jövő dalát csendíti be”.⁴ *Oláh Gábor* monumentális líra hiányát panaszolja,⁵ s a hírlapírást tartja e háború veleszületett költészetének. A háborús hírlapírás dicsőítése után — amiben kétségtelenül sok értékes reális vonás rejlik, — kételyeinek okát is adja: „A nem katoná költő az itthon maradtak izgalmát, bánatát, gyászát vagy örömét énekelheti, mert ezeket átéli; de a sáros, havas mezőségek döbrentő némaságáról, az ágyúk dübörgéséről, a halál véres szárnycsapásáról, a győzelem szilaj mámoráról csak a katonának lehet igazi fogalma. Ha az a katoná művésze a tollnak: akkor megszületett a katonaköltő, a legritkább madár, a fehér holló.” Mintha ő is megfeledkezett volna a przemysli dalnok erőshúrú lantjáról, s a többiről, ki ágyúzengés közepette hallatta költésze zenéjét. *Szemere Györgynek* már nem is kell

¹ *Gyöni Géza*: Levél nyugatra (Budapesti Hírlap, 1914 nov. 1.).

² *Dutka Ákos*: Ajánlás. (Ez anthologia „Prologus”-ában.)

³ *Elek Alfréd*: Most. (Ez anthologia „Epilógus” c. szakaszában.)

⁴ *Lampérth Géza*: A jövő dala. (U. o.)

⁵ *Oláh Gábor*: Háború és háborús költészet, (új Nemzedék, 1915, 5—7. szám.)

Tyrtaeus, neki az epika a mai háborús költészete.¹ És így tovább.

Mindezekkel a kemény, érdes ítéletekkel szemben abban kell keresni a megnyugvást: nem első eset, hogy a kor nem értette meg saját poétáit s Petőfi pályakezdesének története vigasztalást nyújthat e tekintetben az igazságos ítéletre törekvőknek. Pedig volt a kritika berkeiben még keményebb, igazságtalanabb hang is.

Akadtak olyanok, kik az iránt érdeklődtek, hogy volt-e, aki szent intuícióban — mint valaha Petőfi a forradalmat, — előre megérezte a mai nagy napok viharát? S bár *Oláh Gábor* sem tudott határozott adattal felelni, végzetes tévedéssel mégis a dekadensek vezérének költészetében, „sírályhangjaiban, viharelőző sikongásában” vélte fölsíerni a jóslatos hangokat.

Mások türelmetlenül várták a nagy, az igazi költő eljövetelét. S mikor Rosegger nyilatkozata szerint — ez 1914 októberében volt, — a németek sem látták még eljönni a maguk Arndt-ját,² nálunk is fölhangzottak egyrészt a hírlapokban a sürgetés hangjai: „Miért nincs most Petőfink?”, másrészt a várakozás szent óráinak költői hangján a fájdalmas sikoltás: „Hol késik a csatadal?”³ vagy a panasz az „Elnémult lantok” fölött.⁴

Pedig bizonyára óriási magasságban áll háborús líránk ellenségeink költészete fölött. Ezeknek háborús dalairól mondja Max Friedländer, hogy az oroszoknak melancholikus, de harciatlan dalai, az angolok rút, vásári Tipperary-nótája és a franciák tüzes, harcias, de inkább csak németgyűlöletről szóló versei messze elmaradnak a

¹ *Szemere György*: Háború és irodalom. (A Cél, 1914, 11. szám.)

² Schaffende Arbeit und Kunst, 1915, 5. szám.

³ *Barabás Ábel*: Hol késik a csatadal? (Kolozsvári Hírlap, 1914 nov. 1.)

⁴ *Ifj. Wlassics Gyula*: Elnémult lantok. (A Hét, 1915 febr. 14.)

német harcmező lángoló csatadalai vagy legfőlegbb honvágó és béke után sóvárgó nótái mögött.¹

A német háborús költészet mellett egyedül a magyar az, melyben mélységes eszmeerő értékei jutottak érvényesülésre. Mert míg a francia háborús költészetnek „Lyre française” címen megjelent antológiáján és Hugues Delorme „Les poètes de la guerre, Recueil de poésies” c. gyűjteményén a gyűlölködés alaptónusa vonul végig, a magyarban és a németben e nemzetek lelkesedésének ereje, erős akarata a győzelemre, bizalmuk a jövőben az érvényre jutó hatalmas vezérlő motívumok. Ezeknek az eszméknek keretem belül pedig sorra csendülnek meg a legszebb hangok változatosságában: a szülőföldtől, a szülőktől és testvérektől, a szerelmeztől való búcsúnak, a honszeretetnek, az áldozatra kész anyai szívnek, az otthon maradt hitves aggódó vágyódásának, a mély vallásosságának, az Isten akaratában való megnyugvásnak, a harc utáni viszontlátás reményének s a hősi halál sejtelmének gazdag költői motívumai. Emellett az ellenfélt gúnyoló érzület, mely a magyar kuruc költészetben valamikor olyan nevezetes szerepet játszott, bár elég sűrűn hangzik föl, csak egyetlen egyszer ölti föl a gyűlölet köntösét, azt sem nálunk, hanem a német Ernst Lissauernek az angolok ellen szóló híres „Haszgesang”-jában. Ha ezenkívül átnézzük a műfajoknak és motívumoknak azt a végtelemül gazdag sorozatát, melyet *Walther Brecht* állapít meg egy idevágó dolgozatában,² — akkor egyrészt e költészet belső gazdagságának biztos képe gyökeresedik meg bennünk, másrészt annak tudata, hogy a mai háborús költészet valóban az egyetemes közérzést fejezi ki.

A gyűjtő munka közben, mely a háború kezdete óta foglalkoztatott bennünket és az egész természetnek, a természet minden apró szemecskéjének ismeretére vezetett rá, —

¹ Pädagogische Kundschau, 1915. 8. szám.

² *Walther Brecht*: Deutsche Krieglieder sonst und jetzt. (Berlin, 1915.) 24—27. 11.

amiből e kis antológia eszméje is kialakult, — állandóan érdekelt az a kérdés, vajjon ez új fejlemény valóban az Arany Jánostól fájdalmasan *kozmpolita költészetnek* nevezett korszak végét jelenti-e? Egy emberöltő óta lassankint eltért volt költészetünk a nemzeti hagyományoktól; a fejlődés, művelődés ürügye alatt letért a nemzeti talajról s idegen lett saját hazájában. Nemzeti virágkorunk hagyományain nőtt poétáink nemzetsége lassankint kihalt vagy elnémult, az új sarjadék alig értette meg a magyar faj és magyar föld sajátos jellemét. Tompa Mihály „Pusztuló erdő” című bús allegóriájának jóslata megvalósulóban volt. A világpolgárság átka következett el reánk s be is teljesedett volna rajtunk, ha a világháború mindent megrendítő nagy eseményei föl nem nyitják hályogos szemünket és nemzeti létünk jelentőségének tudatára nem ébresztenek bennünket s annak belátására, hogy mennyi őserő rejlik a magyar lélekben s ennek újra kifejtése mily óriási és nagyszerű föladatot szab a jövődő magyarnak. Mennél inkább elmélyedünk háborús költészetünkben, annál inkább be kell látnunk, hogy ezeknek az új időknek, a magyarság hatalmas megerősödésének s új nemzeti életének harsonája hangzik benne. Mindnyájunk szívbéli óhajtása tehát, hogy valóban a letűnt nemzeti kornak visszatértét, a nemzeti renaissance-nak előhangját jelentse e költészet, mely nyomon kísérve a honvédő események sorát, fővonásaiban magán viseli a távoli kuruc idők és legendás 48-as szabadságharcunk költészetének tábori jellegét.

Ez a tábori jelleg egyúttal sok minden egyebet megmagyaráz háborús költészetünk fejlődéséből. Megérteti velünk a szokatlan termékenységet és gazdagságot, a letűnt népiesség újraeledését s azt a körülményt is, hogy főleg új poéták szólaltak meg, az eddigi éneklők pedig ritkán hallatták szavukat, közülök is — élükön az ősz pátriárkával, Lévy Józseffel, — inkább azok, kik még Arany János lelkének részesei voltak, míg a XX. század elejének kozmpolita költői sehogy sem tudtak a nemzet-

nek sorsdöntő óráiban a közérzések magasságába szárnyalni. Háborús költészetünk tábori jellege magyarázza meg azt is, hogy ha e versek garmadájának nem is mindenik szeme művészi értékű, az egész költészet a maga egységében mégis egy nagy korszaknak, a német-magyar fegyverbarátság révén dicsővé vált erő kifejtésnek művészi kísérete, melynek jelentőségét soha semmiféle finnyás, válogató nyugateurópai dekadens ízlés megsemmisíteni nem fogja.

Ezekből a szempontokból mélyedvén el e hatalmas szellemi lendület vizsgálatába, több mint másfélévi költői termés láttára újra fölmerül a kérdés, melyet a háború elején — kissé korán — már annyiszor fölvetettek, hogy van-e hát Petőfije e harcoljak? E kérdésre háborús költészetünk nyitányánál: kritikusanál méltányosabban felel meg egy jeles esztétikusunk, mikor 1915 közepén, kiforrottabb ítélőjei a przemysli harcok magasröptű dalnokában, Gyóni Gázában jelöli meg azt, akit keresünk. Kimondja nyíltan, hogy Gyóni Géza „a hadakozó magyar katona érzéseinek; szinte teljes skáláját, megszólaltatja előttünk, úgy, hogy költőjét joggal mondhatjuk *a háború énekesének.*”¹

Háborús költészetünk gyönyörű lendülete nem marad el tehát a világraszóló, fényes magyar haditettek nagy föltámadása mögött; nem jelenti bár a világirodalom új fejezetét, de nekünk becses és drága, mint a nemzeti lélek nagyszerű nyilvánulása, amiként becses nekünk naiv kuruc költészetünk és amily szívünkhöz forrott szabadságharcunk egyszerű s közvetlen költészete is, pedig ezek sem jelentik egészükben az emberiség egyetemes költészetének tetőpontját. S így tekintve a dolgot, világosan kialakul háborús költészetünk egész termésének értéke és jelentősége. Talán sohasem fogjuk Arany János és Petőfi mértékével mérhetni e most kezdődő korszakot, de e na-

¹ *Kéki Lajos*: A háború magyar énekes. (Budapesti Szemle, 1915 július.)

pok versei közül bizonyára nem egy fog a régi idők kurucdalai és az 1848-iki esztendő harci énekei mellé sorakozni s a számos elfeledett nóta mellett maradni fog bő termés az igazán jelentékenyből is. Nem a világnak, hanem fajunknak fog megmaradni e költészet gazdagsága, kincsgyanánt, melyből a csüggedés napjaiban erőt merítünk nemzeti voltunk törhetetlen megbecsülésére és biztos értékelésére.

Ebből a fõnt jellemzett költészetből adunk olvasóinknak egy kötetre valót, szigorú mértékkel csak értékeset válogatva ki a rengeteg termésből; viszont arra törekedvén azonban, hogy ami költõi szempontból becses, az mind együtt legyen,

A gyűjteménye háború közepette jövén létre, a szerkesztő természetesen csak olyan költeményeket vehetett föl bele, amelyekre nézve a szerzők engedélyét megnyerte, sőt a kötet összeállítása közben — nagy sajnálatára, — még azok közül” is sokat el kellett hagynia, nehogy a gyűjtemény túlságosan terjedelmessé váljék. A kötetben csak néhány olyan vers van, amelyekre nézve, éppen a háborús viszonyok folytán, a szerkesztőnek nem volt módjában megnyerni a szerzők beleegyezését. Róluk, kik a csatamezőkön hősi halált háltak vagy másképpen áldozatul estek a háborúnak, kegyelettel emlékezünk e helyen; egy-egy versük hadd örökítse meg ezen a téren is megszentelt nevüket. Viszont azonban azok, akik ez idő szerint föltalálhatatlanok s különösen azok, akikről tudjuk, hogy a hadifoglyok keserű kenyerét eszik, méltán zokon vehetnék a szerkesztőtől, ha a világháború magyar költői antológiájába értéküknél fogva múlhatatlanul beletartozó verseiket csak azért mellőzte volna, mert formális beleegyező nyilatkozatukhoz ezidőszerint nem tud hozzájutni. Az ezért való felelősséget a szerkesztő annál könnyebben elvállalhatja, mert meg van győződve róla, hogy e poétáknak, kiket a nemzet nagy önvédelmi harca

szép költeményeik megírására meghíletett, valódi szellemében járt el.

Míg azonban nemzeti irodalmunk történetének tudós vezére, Beöthy Zsolt, háborús költészetünkről tartott áttekintő előadásában a harcoló katona érzéseit, a nemzet közérzését és a háború fölverte általános emberi érzéseket zengő versekből alkotta meg szemelvényes csoportjait,¹ minket más szempontok vezéreltek a kiválasztásban és elrendezésben. Pusztán mű- és népköltészeti csoportokra osztani az anyagot belső szerkezeti okoknál fogva nem lehetett volna, s *csak* műfajok szerint, iskolásán sem óhajtottuk megalkotni csoportosításunkat, mert így is aránytalan lett volna gyűjteményünk szerkezete. Azért helyesebbnek láttuk — nem hagyva teljesen figyelmen kívül az előbbi szempontokat sem, — lehetőleg a háborús események időrendi menetét követni, hogy ily módon e nagy korszak eseményei közepette nemzeti életünk mintegy költői képben tükröződjék vissza. Hadd lássuk a dalnokok lantján, hogy a *riadó* után, a *hadak útján* miként készül nemzetünk a nagy leszámolásra; mint tér *Istenéhez*; mint alakulnak az első *véres ősz* eseményei, melyeknek viszontagságai közt is *rendületlenül* él a magyar lélek; miként tölti el lelkesedés a szövetséges *titánharcban* s mint ömlik el rajta a *szent harag* gonosz ellenségei láttára. Hadd szóljon a *tábortüzek* költészete s mellettük hadd vonuljanak el a *történelmi események*. Nem volna azonban teljes a tükörkép, ha meg nem szólálnának ez idők *románcai* és *legendás történetei* s ha nem hallanók mint visszhangzanak a *családi élet* érzései a harci zajban; mint szól a *tábori posta* méla kürtje, *hangulatokat* és *virágénekeket* vive az otthonmaradottak számára. S nem volna teljes a kép akkor se, ha nem figyelnök a *vérvirágos csataterén* fölhangzó *tárogatóhangban* a kuruc idők tábori emlékeit és *nép-*

¹ *Beöthy Zsolt: A háború költészetünkben.* (Inter arma. Budapest, 1915, 238. 1.)

dalait s ha nem látnók meg, hogy a *tavas*z *eljötte*vel mi-ként nőnek meg diadalmaink az *apothéozis* magaslatáig, hogy a *győz*elmes *béke* biztos zálogául szolgáljanak.

Ezen szempontok szerint állítván egybe gyűjteményünket, szerves összefüggésbe hoztuk e költészetet a nagy korszakkal, mely termékeit létrehozta és jó szolgálatot véltünk tenni az utókor vizsgálódó tudósának s a lelkes ifjú seregnek is, mely most még az iskola padjain üldögélve eszmél a jövő felé. Ügy reméljük, hogy ezzel megtaláltuk segítő eszközét annak, amit erre nézve jámbor óhajtásként más helyen már elmondottunk volt. Erős meggyőződésünk ugyanis, hogy e napok költészete meg fogja termékenyíteni jövő irodalmi oktatásunk anyagát is s irodalmi olvasókönyveink rövid idő múlva nem egy becses gyöngyszemet fognak ez elzúgó tengeráradatból a jövőendő számára megmenteni.

Ha gyűjteményünk segítségére lesz ennek a törekvésnek, akkor fáradozásunk bőségesen meglelte jutalmát, — mert gyűjtésünk útján a jövőendő nemzedékeket is érinteni fogja egy lehelete annak a szent tudatnak, mely e költészet ismeretéből egész biztonsággal fakadozik, hogy a magyar újabb ezer esztendő t betöltő viszontagságok közt is mindig élni fog és mindig nagy marad.

Gyulai Ágost.